

Research article

The Influence of Intercultural Historical Connections on Sistan and Turkmen Rugs: A Case Study of the Horses and Camels Footprints Motif

Farzad Saljoughi *^(a) Iman Zakariaee Kermani ^(b)

- a) Master of Carpet research, Department of Handicrafts, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran
 b) Associate Professor of Carpet Department, Department of Handicrafts, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran (i.zakariaee@au.ac.ir)

Keywords

Sistan carpet, Turkmen carpet, Oriental Carpet, Nomadic Carpet, Nomad Art

Citation

Saljoughi, Farzad & Zakariaee Kermani, Iman. (2025). The Impact of Historical Intercultural Communications on Sistan and Turkmen Carpets (Case Study: Horse and Camel Hoofprint Motifs). *Journal of Greater Khorasan*, 16 (58), 1-26.

Use your device to scan and read articles online

Abstract

This study investigates the origins of the similarities between Sistani and Turkmen carpets, which have been noted by numerous scholars. One of the shared motifs in both regions is the horse and camel footprint design, known as "Meddakhani" and "Chapatt-e Shotr" in Sistan and as "Mari Gul" and "Filpi Gul" among Turkmen tribes. The research aims to examine the influence of cross-cultural interactions on the emergence of these shared motifs in Sistani and Turkmen carpets. The central question addressed is: What explains the similarities in carpet motifs between Turkmen and Sistani tribes, particularly through the study of the horse and camel footprint design? Using a comparative-analytical method, the study analyzes both causal variables (including cross-cultural relationships) and non-causal variables (the horse and camel footprint motifs) across eight purposefully selected carpet samples. The findings reveal that the similarities in motifs stem from the intercultural connections between the ancestors of these groups. The Saka people, who played a pivotal role in shaping the culture and geography of modern-day Sistan, originally inhabited Central Asia. The Oghuz tribes, ancestors of the Turkmen, migrated eastward to Central Asia over successive centuries and engaged in cultural exchanges with the indigenous Saka populations. These interactions led to a distinct shared lifestyle and, ultimately, to the development of common motifs in their carpets.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.421817.1164>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_226793.html

© Authors retain the copyright and full publishing rights.

* Corresponding Authors: (Farzad.saljooghi.96@gmail.com)

Introduction

The motifs in a people's carpets reflect their traditions, beliefs, myths, and other aspects of their way of life. For centuries, the nomadic lifestyle of tribes kept them in constant cultural exchange with neighboring communities, leading to the gradual adoption of certain cultural elements. Today, however, the settled lives of the Sistani and Turkmen peoples have altered their traditional lifestyles, causing the ancient origins and meanings of many tribal carpet motifs to fade into obscurity. As a result, understanding and decoding these motifs requires historical and anthropological study. Among the most common motifs in Turkmen and Sistani carpets is the *footprint of the horse and camel*. This design appears strikingly similar in both cultures, sparking ongoing debate about the reasons behind this resemblance. Scholars have noted undeniable similarities in the motifs of these regions' carpets, yet no comprehensive study has independently examined this connection. The primary goal of this research is to investigate the reasons for these similarities through a case study of the camel footprint motif in the carpets of these regions.

Materials and Methods

To address the research questions and examine the intercultural connections between the Sistani and Turkmen peoples, a comparative-analytical method was employed. This approach allows for the examination of similarities and differences in the carpet motifs of these two groups. The study considers both causal and non-causal variables as the basis for analysis.

- Causal variables include the historical background of the tribes, shared beliefs and values, and the significance of horses and camels within these cultures.
- Non-causal variables involve the identification of the horse and camel footprint motif, analysis of its structural design, and a study of color usage in Turkmen and Sistani carpets.

The study population consists of all carpets woven with the horse and camel footprint motif by Iranian Turkmen and Sistani tribes. From these, eight carpets were purposefully selected as representative samples, with each sample

comprising four panels. The research corpus includes:

- 2 designs with *Mari Gul* motif
- 2 designs with *Filpi Gul* motif
- 2 designs with *Maddakhani* motif
- 2 designs with *Chapatt-e Shotr* (camel footprint) motif

This structured approach ensures a thorough investigation into the cultural and artistic connections behind these shared motifs.

Discussion and Findings

Examining the Historical Relationships between the Sistani and Turkmen Tribes :

The Scythians were a group of nomadic and Aryan Iranian and Eastern tribes. They lived in various regions from the northern steppes and mountainous areas of Siberia, to the south of the Aral Sea and Caspian Sea, from the east to the Yenisei River in the Minusinsk Valley including former Turkestan and Mongolia, and from the west to the Danube River. The name "Sakas" in recent research is given to ancient tribes of northeastern Central Asia and eastern Turkestan to distinguish them from the Massagetae of the Aral region and Scythians of the Pontic steppes. These tribes are said to have spoken Iranian languages and engaged in nomadic pastoralism. Sakas settled in Iran at different periods, with their largest settlement in eastern Iran known as Sakestan, previously called Zarang before the Sakas migration. The term "Sakestan" means "land of the Sakas". After the Arab conquest of Iran, the Sakestan region became "Sajestan or Sagestan" and then became known as Sistan, which it is still called today. Turks are an ethnic group that emerged from mixing with the "Hu" people in Ping-Liang. In Chinese, the term "Hu" means barbarian, specifically referring to Iranian peoples. Some historians believe that parts of Sakas tribes influenced this mixing. The Huns were a nomadic and desert-dwelling people who lived in Central Asia, the Caucasus and Eastern Europe between the 4th and 6th centuries AD. According to European reports, their first presence was east of the Volga River, which at that time was considered part of Scythian territory. Over the centuries, the population of the Central Asian steppes was gradually replaced by nomadic Turkic peoples of East Asia who moved from Mongolia and became Turkic-speaking. After the collapse of

the Gokturk Empire, a group of Turks called "Oghuz" separated from them and migrated from the Orkhon regions towards the Syr Darya and Aral. The term "Turkmen" first appeared in the late 10th century AD, with studies showing that non-Muslim Oghuz called Muslim Oghuz "Turkmen". They shared commonalities with various tribes including the indigenous Scythians of this region, the Massagetae living in the areas beyond the Caspian Sea, as well as some Parthian lineages.

common ritual beliefs between Sakas and Turks :Ritual and supernatural beliefs played a significant role in the lifestyle of ancient societies. Among the common ritual beliefs in the ancient world of Central Asia, shamanism and totemism can be mentioned. These beliefs were prevalent among both Scythians and later among Turks .Shamanism existed as the dominant religious, social, and cultural system of the Oghuz (Turkmen) before their conversion to Islam. Despite accepting Islam, traces of shamanic practices can still be found in their ritual ceremonies today .Totemism was one of the beliefs of primitive tribes in which humans had a mystical relationship with a physical object, such as certain animals or plants. The totem symbol was typically used as an emblem of a group, such as a tribe or clan . Totems including horses, rams, goats, and various birds are common among the artifacts left by Scythians and Turkmen. The symbols of these totems can also be observed in carpet designs .This text highlights the shared spiritual and cultural practices between ancient Scythian and Turkic peoples, particularly focusing on shamanism and totemism. It notes that despite later religious changes like the adoption of Islam, some of these ancient beliefs and symbols persisted in Turkic cultures, even appearing in their traditional arts like carpet-making.

significance of horses and camels among nomadic tribe :The life of nomadic tribes was dependent on quadrupeds. These animals were used for transportation and for their meat and milk. The ancestors of modern Turks originally appeared in Mongolia, which was also home to Indo-European tribes at that time. After migrating to the southern deserts and steppes and mingling with the indigenous people, they adopted the nomadic and pastoral lifestyles from them. Additionally, they culturally and

economically acquired elements such as living in yurts, religious beliefs, rituals, and social structures from Iranian nomads .The sanctity of horses and camels among the people of Sistan is such that they use talismanic motifs on the animals' collars to ward off the evil eye and repel malevolent forces. These animals are also sacred among the Turkmen, who refer to them as "saints" (Olia). Due to the dependence of nomadic tribes on quadrupeds, which were their economic backbone, they adorned their objects like carpets with images of quadrupeds and animals.

Conclusions

The motifs in nomadic carpets hold significant spiritual and artistic value, reflecting the core values and beliefs of these communities. The Saka people, a branch of the Scythian tribes, settled in Zarang (later renamed Sistan) in the 2nd century BCE. Over time, they assimilated with the local indigenous populations, gradually disappearing as a distinct ethnic group from historical records. This cultural integration gave rise to the Sistani people.

The first Turkic tribes arrived in Central Asia between the 5th and 6th centuries CE. By this period, while many Saka tribes had already migrated to Sakastan (Sistan), some Scythian and Massagetae groups still inhabited Central Asia. In subsequent centuries, with the continued migration of Turkic tribes, these regions became predominantly Turkic, and the remaining Scythian populations merged with them.

An examination of cultural similarities between the Saka and Turkic peoples—particularly in lifestyle, religious beliefs, and pre-Islamic traditions—reveals clear evidence of this cultural fusion. One such indicator is the shared motif of horse and camel footprints in Turkmen and Sistani carpets. Cultural exchange and coexistence between the ancestors of the Turkmen and Sistani peoples in Central Asia (the causal variable) led to mutual influences in their carpet designs (the non-causal variable), resulting in striking similarities between their patterns.

پژوهشنامه خراسان بزرگ

دوره ۱۶، شماره ۵۸، بهار ۱۴۰۴

ISC | MSRT | ICI

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۱۶۷۱

شاپا چاپی: ۲۲۵۱-۶۱۳۱

مقاله پژوهشی

تأثیر ارتباطات تاریخی میان فرهنگی بر قالی سیستان و ترکمن (نمونه موردی: نقش جای پای اسب و شتر)

فرزاد سلجوقی (الف)*، ایمان زکریایی کرمانی (ب)

الف) کارشناس ارشد، گروه فرش، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر، اصفهان، ایران

ب) دانشیار، گروه فرش، دانشکده صنایع دستی، دانشگاه هنر، اصفهان، ایران (i.zakariaee@au.ac.ir)

چکیده

پژوهش حاضر به مبدأ پیدایش شباهت‌های قالی‌های سیستانی و ترکمن می‌پردازد که بسیاری از پژوهشگران به این شباهت‌ها اشاره داشته‌اند. یکی از نقوش مشترک در هر دو منطقه، نقش‌مایه جای پای اسب و شتر است. این نقش در سیستان با نام‌های «مددخانی» و «چپات اشتر» و در میان اقوام ترکمن به نام‌های «ماری گول» و «فیلپی گول» شناخته می‌شود. هدف این پژوهش، بررسی تأثیر روابط بینا فرهنگی بر به‌وجود آمدن شباهت نقوش در قالی‌های سیستانی و ترکمن است. سؤال مطرح شده در پژوهش این است که دلیل شباهت‌های نقوش قالی اقوام ترکمن و سیستانی با مطالعه نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در چیست؟ با استفاده از روش تحلیلی-تطبیقی و تحلیل متغیرهای پژوهش و با بررسی ۸ نمونه که به‌صورت هدفمند برگزیده شده‌اند، متغیرهای علی (شامل روابط بینا فرهنگی) و متغیرهای غیرعلی (نقوش جای پای اسب و شتر) مورد واکاوی قرار گرفته‌اند. نتایج نشان می‌دهند که شباهت نقوش در قالی‌ها به ارتباطات بینا فرهنگی نیاکان این اقوام برمی‌گردد. سکاها که نقش مهمی در شکل‌گیری فرهنگ و جغرافیای سیستان امروزی داشته‌اند، در گذشته ساکن مناطق آسیا مرکزی بودند. اوغوزها، نیاکان اقوام ترکمن در طول قرن‌های پیاپی از سرزمین‌های شرقی به منطقه آسیا مرکزی کوچ کردند و با اقوام ساکن در این مناطق (سکاها) تعاملات فرهنگی داشتند. این تعاملات باعث به‌وجود آمدن سبک زندگی متفاوت آن‌ها شد. این ارتباطات منجر به وجود نقوش مشترک در قالی این اقوام شده است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۳۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۱۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۳/۲۵

شماره صفحات: ۱-۲۶.

واژگان کلیدی:

فرش سیستان، فرش ترکمن،

مددخانی، ماری گول، چپات اشتر

استناد به مقاله:

سلجوقی، فرزاد و زکریایی کرمانی، ایمان. (۱۴۰۴). تأثیر ارتباطات تاریخی میان فرهنگی بر قالی سیستان و ترکمن (نمونه موردی: نقش جای پای اسب و شتر). *پژوهشنامه خراسان بزرگ*. ۱۶ (۵۸)، ۱-۲۶.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgk.2025.421817.1164>

URL: https://jgk.imamreza.ac.ir/article_226793.html

©Authors retain the copyright and full publishing rights.

مقدمه

نقوش قالی هر قوم انعکاسی از آیین، باورها و اساطیر و دیگر مسائل مرتبط با سبک زندگی است. این موضوع به‌ویژه در قالی‌های سبک عشایری بیشتر مشاهده می‌شود. ماهیت زندگی اقوام عشایر در طی سده‌های پیاپی مبتنی بر کوچ بوده، به همین دلیل همواره در معرض تعاملات فرهنگی با اقوامی که در مناطق دیگر می‌زیستند، قرار می‌گرفتند. به همین دلیل و با گذر زمان، برخی از فرهنگ‌ها را از آنان اقتباس می‌کردند. به دلیل یکجانشین نبودن این اقوام، آنان توانایی خلق آثار هنری که باگذشت زمان از بین نروند، مانند سازه‌های معماری، مجسمه‌های سنگی یا فلزی و هنرهایی از این قبیل را نداشتند. از این‌رو، دست‌بافته‌ها به‌عنوان رسانه‌ای که توانایی انعکاس هنر این مردم را دارد، دارای ارزش بیشتری در آن‌ها می‌شود و صرفاً یک کالای کاربردی نیست. سبک بافت و طرح فرش اقوام سیستانی و ترکمن به دلیل ماهیت کوچ‌نشینی نیاکان این افراد در دسته‌بندی فرش‌های عشایری قرار می‌گیرند. به‌طورمعمول، فرش‌های سبک عشایری با تکنیک بافت تک پود، بر روی دار افقی و با مواد اولیه طبیعی نظیر پشم گوسفند و شتر یا موی بز که به‌صورت طبیعی رنگرزی می‌شد، بافته می‌شدند. همچنین نقوش فرش‌های عشایری به‌صورت ذهنی توسط بافنده بر روی دست‌بافته نقش می‌بندند و با تکرار این نقوش در جهت‌های طولی و عرضی طرح زاده می‌شود. موارد ذکرشده را می‌توان بخشی از شاخصه‌های شناخت و تعیین هویت فرش‌های عشایری، به نسبت فرش‌های سبک روستایی و شهری در نظر گرفت. امروزه به سبب یکجانشین شدن اقوام سیستانی و ترکمن، سبک زندگی این اقوام تغییر کرده است. این تغییر سبک زندگی باعث فراموشی ماهیت و ریشه باستانی بسیاری از نقوش فرش اقوام عشایری شده است. شناخت

و رمزگشایی این نقوش نیاز به مطالعات مردم‌شناسانه تاریخی دارد.

قالی‌های سیستانی و ترکمن شباهت‌های بسیاری با یکدیگر دارند. این شباهت‌ها در طراحی نقوش، واگیره‌ها و انتزاع آن‌ها، سبک بافت قالی، رنگرزی و رنگ‌زها و تعداد رنگ به‌کاررفته در قالی مشهود است. برای مثال، نقش‌مایه جای پای اسب و شتر یکی از رایج‌ترین نقوش در میان قالی‌های اقوام ترکمن و سیستانی است. این نقش مابین این اقوام مشابه یکدیگر بافته می‌شود. این نقش‌مایه در اقوام ترکمن با نام «گول» شناخته می‌شود. هر طایفه اقوام ترکمن این نقش را با اندکی تغییر به‌عنوان نمادی از قوم خود استفاده می‌کنند همچون ارساری گول، سالور گول، ساریق گول و تکه گول در ترکمن‌های ایران. اقوام ترکمن ایران این نقش‌مایه را با نام «ماری گول» و «فیلیپ گول» نیز می‌شناسند. در میان اقوام سیستانی نیز نقشی مشابه بافته می‌شود که با نام «مددخانی» یا «چپات اشتر» شناخته می‌شود. دلیل شباهت نقوش فرش در این اقوام همواره به‌عنوان یک موضوع موردبحث مطرح بوده است. در پژوهش‌های بسیاری در حوزه فرش، چه در فرش‌های ترکمن و چه در فرش‌های سیستانی، پژوهشگران به این نکته اشاره دارند که بسیاری از نقوش در فرش این مناطق، شباهت‌های غیرقابل‌انکاری با یکدیگر دارند. با این‌حال، تاکنون پژوهشی جامع برای بررسی این رابطه به‌صورت مستقل انجام نشده است. بسیاری از محققین توصیه داشته‌اند که پژوهشی مستقل در راستای پاسخ به منشأ این شباهت‌ها انجام شود. هدف اصلی پژوهش حاضر، یافت منشأ و دلیل شباهت در فرش‌های اقوام سیستانی و ترکمن با بررسی موردی نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در قالی آن‌هاست. سؤال اصلی مطرح‌شده در پژوهش این است که چرا فرش‌های سیستانی و ترکمن در بسیاری از وجوه، مشابه یکدیگر هستند؟ و دلیل

تشابه نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در قالی آن‌ها چیست؟ برای پاسخ به این سؤالات، متغیرهای علی (روابط بینا فرهنگی و مطالعات مردم‌شناسانه) و متغیرهای غیرعلی (نقوش جای پای اسب و شتر، بررسی رنگ، هویت‌شناسی نقش) مورد بررسی قرار گرفتند. این متغیرها در کنار یکدیگر به پیدایش منشأ شباهت‌ها در فرش‌های این اقوام می‌انجامد.

پیشینه پژوهش

شهراباکی و میرزاد (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «بررسی نقوش آویز بافته‌های طلسمی و تعویذی در سیستان و بلوچستان»، نقش آویزهای طلسمی در میان اقوام سیستان را مورد بررسی قرار داده‌اند. طلسم‌ها باورهای تاریخی هستند که در دست‌بافته‌های اقوام ترکمن نیز مشاهده می‌شود. میرزایی و قرجی (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «مطالعه تطبیقی طرح در ساختار قالی‌های سجاده‌ای ترکمن و بلوچ»، ساختار این قالی‌ها را بین این دو قوم مورد بررسی قرار داده‌اند. آنان پیوندهای فرهنگی و مذهبی را از مهم‌ترین عوامل زمینه‌ای در وجود اشتراکات قالی‌های بلوچ و ترکمن ذکر می‌کنند. خسروی جاوید (۱۳۹۸) در کتابی با عنوان *روابط فرهنگی ایرانیان و ترکمن به بررسی و تاریخ‌نگاری فرهنگی و اجتماعی ایرانیان و ترکمن و دادوستدهای تاریخی میان این اقوام پرداخته است*. شهراباکی (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «قالی‌های واگیره‌ای سیستان و بلوچستان» به بررسی طرح‌های واگیره‌ای قالی سیستان و بلوچ پرداخته است. او پیشنهاد می‌کند تا شباهت و تفاوت قالی‌های واگیره‌ای سیستان و بلوچستان با سایر مناطق مورد توجه محققین قرار گیرد. فروغی‌نیا و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی طرح و نقش فرش بلوچ خراسان» به بررسی نقوش فرش بلوچ می‌پردازند که نقش «چپات اشتر» نیز در میان این نقوش قرار دارد. پژوهشگران بر این باورند که نقوش فرش‌های

بلوچ به شدت تحت تأثیر فرهنگ اقوام همسایه، به‌ویژه ترکمن‌ها و سیستانی‌ها قرار دارند. آزمون (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «آنچه از قالی ترکمن می‌دانیم» به بررسی نقش فرش ترکمن و رسومات وابسته به آن در اعتقادات و زندگی اقوام ترکمن می‌پردازد. او به نقش ماری گل اشاره و اظهار داشته که این نقش به آیین شمنیسم و باورهای مربوط به آن مرتبط است. براور (۱۹۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «شتر و نقش آن در شکل‌گیری جوامع عشایری خاورمیانه» به بررسی نقش شتر در سبک زندگی اقوام بیابان‌گرد و شکل‌گیری جوامع آنان پرداخته است. در هیچ‌کدام از پژوهش‌های پیشین، پاسخی برای یافتن شباهت فرش اقوام ترکمن و سیستانی داده نشده و تنها به قابل‌مقایسه بودن این دست‌بافته‌ها با یکدیگر اشاره شده است. بر این اساس در پژوهش حاضر با بررسی روابط تاریخی و بینا فرهنگی به این پرسش پاسخ خواهیم داد.

روش پژوهش

با توجه به موضوع برای یافتن هدف و سؤال پژوهش، متغیرهای علی و غیرعلی برای بررسی روابط بینا فرهنگی، با مطالعه موردی با نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در بین اقوام سیستانی و ترکمن در نظر گرفته شده است. متغیرهای علی شامل بررسی پیشینه تاریخی این اقوام، بررسی باورها و ارزش‌های مشترک در تاریخ و بررسی جایگاه اسب و شتر در میان این اقوام است. متغیرهای غیرعلی شامل بررسی هویت نقش‌مایه جای پای اسب و شتر، بررسی ساختار طرح و نقش‌مایه‌های آن و مطالعه رنگ در قالی ترکمن و سیستان (ماری گول، مددخانی، چپات اشتر، فیلیپی گول) در نمونه‌های منتخب با استفاده از روش تطبیقی-تحلیلی و سازمان‌دهی از نوع هم‌وزنی^۱ و مجزاسازی^۲، شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در پیکره‌های مورد بررسی است. روند

۱. در روش تحقیقی هم‌وزنی دو گروه آزمودنی هم‌وزن یا هم‌کفو در نظر گرفته می‌شوند، به عبارتی دیگر هر دو گروه برای پژوهشگر یک ارزش دارند.

۲. بررسی متغیرهای تطبیقی به صورت مجزا در ارتباط با هر دو یا چند پیکره، به صورت همزمان بررسی می‌شود.

جمع‌آوری اطلاعات از طریق کتابخانه، بررسی میدانی و بررسی منابع اینترنتی انجام می‌شود. جامعه مورد مطالعه این پژوهش شامل تمامی قالی‌های بافته شده با نقش مایه جای پای اسب و شتر بین اقوام ترکمن ایرانی و سیستان است. از این میان، ۸ قالی به صورت هدفمند و بررسی نمونه‌های شاخص انتخاب شده است. هر نمونه ۴ پیکره را شامل می‌شود. جامع پژوهش شامل ۲ طرح با نقش ماری گول، ۲ طرح با نقش فیلیپی گول، ۲ طرح با نقش مددخانی و ۲ طرح با نقش مایه چپات اشتر است. در نهایت، با در نظر گرفتن متغیرها پژوهش در نتیجه‌گیری به پرسش اصلی پاسخ داده می‌شود.

بررسی روابط تاریخی اقوام سیستانی با اقوام ترکمن

اسکیت‌ها، دسته‌ای از قوم‌های کوچ‌نشین و آریایی ایرانی و شرقی بودند. آنان در مناطق گوناگونی از شمال دشت‌های استپی و مناطق کوهستانی سبیری تا جنوب دریاچه آرال و دریای خزر، از شرق تا نواحی رودخانه ینی‌سئی در دره مینوسینسک از جمله ترکستان پیشین و مغولستان و از غرب تا رود دانوب زندگی می‌کردند (Akbari & Sayadi, 2017: 17). اصطلاح «اسکیت‌ها» به‌طور کلی به مجموعه‌ای از اقوامی مشترکی گفته می‌شود که از نژاد اسکیتی که همواره با همدیگر در تماس بودند. در زبان فارسی معمولاً به تمامی اقوام اسکیت سکا گفته می‌شود. با این وجود، سکاها تنها بخشی از مجموعه اقوام اسکیت هستند.

در طول تاریخ، برجستگی‌های این اقوام از حدود شش هزار سال قبل از میلاد تا حدود ۲۰۰ سال پس از میلاد قابل مشاهده است. از جمله این اقوام می‌توان به ماساگت‌ها، سرمیت‌ها، سکاها و کیمیری‌ها اشاره کرد. نام «سکاها» در تحقیقات اخیر به قبایل باستانی شمال شرق آسیای مرکزی و ترکستان شرقی اختصاص داده می‌شود تا

آنان را از ماساگت‌های منطقه آرال و اسکیت‌های استپ‌های پوتیک متمایز کند. گفته می‌شود که این اقوام به زبان‌های ایرانی صحبت می‌کردند و مشغول دام‌پروری عشایری بودند (Harmatta & others, 1994: 37). سکاها در دوره‌های مختلف درون ایران ساکن شدند و بزرگ‌ترین محل زندگی آنان در شرق ایران به نام سکستان شناخته می‌شد که قبل از مهاجرت سکاها به این منطقه به آن زرنج می‌گفتند. قوم داهه نیز از اقوام سکایی در نزدیکی گرگان قرار داشتند و محل زندگی آنان داهستان نامیده می‌شد که بعدها به دهستان تغییر کرد. فردوسی نیز در شاهنامه به دهستان اشاره داشته است: «دهستان و گرگان و آن بوم و بر/ بگیرد بر آرد به خورشید سر» (Akbari & Sayadi, 2017: 139). عبارت «سکستان» به معنای «سرزمین سکاها» است. گروهی از سکاها از قرن دوم قبل از میلاد تا قرن اول پس از میلاد به فلات ایران مهاجرت نموده و در آنجا پادشاهی معروف به پادشاهی هندو-سکایی را تأسیس کردند. این پادشاهی در دوره اشکانی از پارتیان شکست خورد (Frye, 1984: 193). پس از تسخیر ایران توسط اعراب، منطقه سکستان به «سجستان یا سگستان» تبدیل شد و سپس به نام سیستان شناخته می‌شود که تا به امروز همین نام را دارد (Bosworth, 1976: 685). زمان پدیدار شدن ترک‌ها به صورت یک قوم واحد در تاریخ به درستی مشخص نیست. اطلاعاتی که نوشته‌های چینی در این باره ارائه می‌دهند نیز متناقض است. بر اساس گزارش‌های قدیمی چینی، «چو-شو»ها، یعنی نسل‌های پیشوای ترکان، در سرزمین سو در شمال قلمرو هسیونگ نوا می‌زیستند (Khosravijavid, 2019: 63). برخی تاریخ‌های چینی همچون شی-شو، این گونه گزارش شده که ترکان قومی هستند که از آمیختگی با قوم «هو» در پینگ-لیانگ پدید آمدند. در زبان چینی اصطلاح «هو» به معنای

(2019:38). اقوامی که امروزه به‌عنوان ترکمن شناخته می‌شوند، شاخه‌ای از اقوام اوغوز هستند که در قرن دهم میلادی به بعد به نواحی آسیای صغیر حمله می‌کردند. حکومت مرکزی سلجوقیان تلاش کرد تا آن‌ها را اسکان دهد، اما به دلیل ماهیت زندگی کوچ‌نشینی این اقوام، گاه درگیری با دولت مرکزی اجتناب‌ناپذیر بود (Inalcik, 2014: 465). سلجوقیان قبیله‌ای از ترکمن‌ها بودند. به‌مرور زمان و در دوره حکومت آنان بر فلات ایران، به‌تدریج اقوام ترک به منطقه قفقاز و ترکیه امروزی کوچ کردند و بسیاری از این اقوام به‌مرور ساکنین اصلی این سرزمین‌ها شدند.

باورهای آیینی مشترک میان سکاها و ترک‌ها

بی‌شک، آیین یکی از اساس‌های زندگی انسان بوده که بر زندگی اجتماعی و فرهنگی تأثیر گذاشته‌اند. تأثیر آیین و باورهای ماورایی نقش پر رنگی در سبک زندگی جوامع باستانی داشته است. در این جوامع، مذهب به‌عنوان ستون فقرات اجتماعی عمل کرده و نقشی اساسی در دیدگاه و نگرش به پدیده‌های جهان توسط انسان‌ها داشته است. از بین باورهای رایج آیینی در دنیای باستان آسیای مرکزی می‌توان شمنیسم و توتمیسم را نام برد. این باورها هم میان سکاها و بعدتر میان ترک‌ها رواج داشته است. شمنیسم به‌طور مستقل به‌عنوان یک آیین در نظر گرفته نمی‌شود، بلکه شمنیسم یک مجموعه از اعمال مذهبی است که در آن یک شمن یا فرد واسطه، از طریق ورود به حالت خلسه و تغییر حالت هوشیاری، سعی در برقراری ارتباط با جهان ماورا و تعامل با آن می‌کند. هدف اصلی این اعمال نیز معمولاً هدایت ارواح یا انرژی‌های معنوی به دنیای مادی به‌منظور شفا، پیشگویی و کمک به انسان‌ها و اعمالی از این قبیل است. هرکدام از این مراسم با استفاده از روش‌های مشابه به مجموعه‌ای از باورهای شمنیسمی تبدیل می‌شوند (Singh, 2018: 41).

بربر است که به معنای خاص به اقوام ایرانی اشاره دارد. گروهی از تاریخ‌نگاران بر این باورند که بخش‌هایی از اقوام سکایی در این آمیختگی تأثیرگذار بوده‌اند. ترکان خود را از نسل «آشینا» می‌دانند. آشیناها اقوامی بودند که در سده چهارم میلادی در جنگ‌های میان هون‌ها و چینی‌ها شرکت داشتند و تابع هون‌ها شدند (Khosravijavid, 2019: 64). هون‌ها قومی کوچ‌نشین و بیابان‌گرد بودند که بین قرن چهارم و ششم پس از میلاد در آسیا مرکزی، قفقاز و اروپا شرقی می‌زیستند. بر اساس گزارش‌های اروپایی، اولین حضور آنان در شرق رودخانه ولگا بود که در آن زمان بخشی از قلمرو سکاها به‌حساب می‌رفت (De la Vaissiere, 2014: 178).

طی قرن‌های متمادی، جمعیت استپ‌های آسیا مرکزی به‌تدریج توسط اقوام کوچ‌نشین ترک آسیا شرقی که از مغولستان نقل‌مکان می‌کردند، جایگزین و ترک‌نشین شدند (Lee & Kuang, 2017:197). در قرن پنجم میلادی و با اتحاد قبایل ترک، نخستین امپراتوری خانانی به نام گوک ترک به وجود آمد و این امپراتوری تا اواخر قرن ششم موجودیت داشت (Kwanten, 1979: 35). پس از اضمحلال این امپراتوری، گروهی از ترک‌ها که «غوز» نامیده می‌شدند، از آنان جدا شده و از نواحی ارخون به سمت سیر دریا و آرال کوچ کردند. واژه اوغوز نخستین‌بار در اوایل قرن هشتم میلادی به زبان ترکی، بر روی کتیبه‌هایی در مغولستان ظاهر شد که مطابق این کتیبه‌ها اوغوزها از نه قبیله تشکیل شده بودند. نخستین‌بار نیز واژه «ترکمن» در اواخر قرن دهم میلادی ظاهر شد که بررسی‌ها نشان می‌دهد اوغوزهای غیرمسلمان، اوغوزهای مسلمان را ترکمن می‌نامیدند (Hassani, 2009: 151). آنان اشتراکاتی با قبایل مختلفی از جمله سکاها بومی این منطقه، ماساگت‌های ساکن در نواحی ماورای دریای مازندران و همچنین برخی از تیره‌های اشکانی داشتند (Tzareva,

معمولاً تنها فرد شمن از مواد خلسه‌آور استفاده می‌کرد و هدف او برقراری ارتباط با عالم غیب بود. هردوت این عمل را به‌عنوان تطهیر کالبد افراد پس از مراسم خاکسپاری توصیف کرده است و بعدها این مراسم در بسیاری از اقوام ترک دیده‌شده که در آن، شمن روح مرده را به‌سوی دنیای ماورا هدایت می‌کرده است ([Eliade, 1952: 386](#)). تصویر ۱، شمن‌ها و انجام مراسم توسط آنان در مغولستان امروزی را نشان می‌دهد.

رد بخشی از ویژگی‌های آیین شمنیسم را می‌توان در برخی از مراسم سکاها یافت. به نقل هردوت، سکاها دانه‌های بنگ را بر روی سنگ‌های داغ می‌ریختند و دود برخاسته را فرومی‌دادند، سپس به حالت خلسه فرورفته، نعره کشیده و طی این مراسم با دنیای ماورا ارتباط برقرار می‌کردند. این گزارش به بهترین شکل آیینی را نشان می‌دهد که هدف آن چیزی جز رسیدن به حالت خلسه نیست ([Khosravijavid, 2019: 85](#)). در مراسم شمنی،

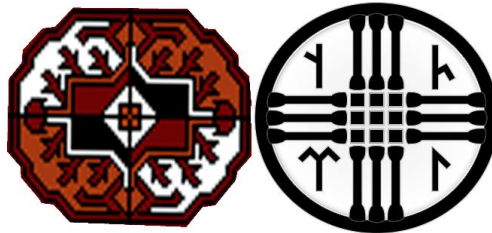

تصویر ۱: شمن‌ها و اجرای مراسم آیینی در مغولستان. گاردین ([url 5](#))

نشانه‌های شمنیستی در مراسم‌های آیینی آن‌ها وجود دارد ([Ghojoghinezhad & others, 2022: 177](#)). هر قبیله ترکمن گول منحصر به فردی دارد. این نقش‌مايه با مفاهیم «خاک و آب» در باور شمنیسم مرتبط است. مفهوم زمین در باورهای شمنیسمی با سمبل کوه بیان می‌شود که مکانی مقدس است ([Azmun, 2016: 37](#)). مفاهیم آب، باد، خاک، آتش و باد به‌عنوان عناصر مولد زندگی در باورهای شمنیسمی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

در نزد ترکان کهن دو گونه گرایش دینی وجود داشته است: یکی دین توده مردم و مبتنی بر شمنیسم و توتمیسم و دیگری دین سلطنتی که گرایش بکتاپرستی و پرستش خدای آسمان «تنگری» را داشته است. دین کهن ترکان تحت تأثیر فرهنگ چین و اقوام ایرانی قرار داشته است ([Eliade, 1987: 13](#)). شمنیسم به‌عنوان نظام غالب دینی، اجتماعی و فرهنگی اوغوزها (ترکمن‌ها) پیش از گرایش آنان به اسلام وجود داشته است. باوجود پذیرش اسلام، امروزه نیز

نسل‌های قدیمی‌تر را با هم ارتباط می‌دهد، حفظ شده است (Noori & Mehrpoya, 2017:71). توت‌هایی از جمله اسب، قوچ، بز و انواع پرندگان، در میان آثار باقیمانده از سکاها و ترکمن‌ها مشترک هستند. نماد این توت‌ها در نقوش فرش نیز مشاهده می‌شود. در تصویر ۲، ارتباط فرمی نقش‌مایه جای پای اسب و شتر (گول) با سمبل آیین تنگریسم مشهود است.

تصویر ۲: نماد آیین تنگریسم و نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در قالی (مأخذ: نگارندگان، 6 url)

مراسم بزرگداشت مردگان در بین سکاها، قربانی کردن اسب بود. در این آیین، کالبد رئیس را با ارابه‌ای به گورکن‌ها می‌بردند که بین دو تا شش اسب آن را می‌کشید. در این گورها به همراه جسد اسب‌ها، ارابه نیز به خاک سپرده می‌شد که قالی ارزشمند پازیریک نیز روی یکی از همین ارابه‌ها کشف شده است. دلیل قربانی کردن اسب در میان سکاها این بود که اسب را بهترین ابزار برای رهسپاری به دنیای پس از مرگ می‌دانستند. هدف اصلی این آیین چنین بود که با استفاده از اسب، شخص فوت‌شده بتواند به دنیای اخروی برسد (همان، ۱۲۳). بیابان‌گردهای عرب‌ها در قرن هفتم میلادی و مغول‌ها در قرن سیزدهم میلادی به سرعت توانستند قلمروشان را گسترش دهند که کلید این اتفاق، ساختار متفاوت و برتر ارتش آنان با استفاده از چهارپایان بود. در میدان نبرد، این چهارپا برای مغول‌ها در آسیای مرکزی اسب و برای عرب‌ها شتر بود (Brauer, 1993: 106). قداست اسب و شتر در میان سیستانیان به گونه‌ای است که برای جلوگیری از چشم‌زخم و دفع نیروهای شر از نقش‌مایه‌های طلسم در گلوبند حیوانات استفاده

توت‌میسیم، یکی از باورهای اقوام ابتدایی بوده که در آن انسان‌ها با یک شیء فیزیکی، مانند برخی از حیوانات یا گیاهان، رابطه عرفانی دارند. سمبل توت‌م معمولاً به‌عنوان نمادی از یک گروه مانند نماد یک قوم یا قبیله مورد استفاده قرار می‌گرفته است (Frazer, 1887: 1-2). در آیین‌های باستانی، توت‌ها را به شکل مجسمه و تندیس در معابد قرار می‌دادند و با گذر زمان، این معنا و استفاده از آن به‌سرعت کاهش یافت، اما فرم و شکل آن به‌عنوان واسطه و نمادی که

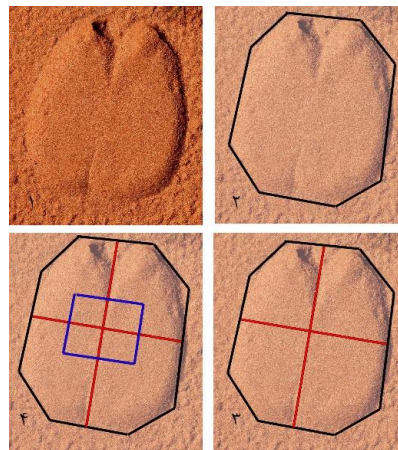
بررسی جایگاه اسب و شتر در میان اقوام عشایر

بر اساس شواهد موجود، مشخص است که اسب‌ها برای اولین بار حدود ۳۵۰۰ سال قبل از میلاد در استپ‌های اوراسیا اهلی شدند (Librado, 2021: 598). در آن زمان، استپ‌ها محل سکونت قوم هند و اروپایی (سکاها) بودند و با ورود اسب به این مناطق، این اقوام توانستند قلمرو خود را گسترش داده و در نواحی مختلف پراکنده شوند. زندگی قوم کوچ‌نشین به چهارپایان وابسته بود، چنانکه از برای حمل‌ونقل و تغذیه از گوشت و شیر آنان استفاده می‌کردند. اجداد ترکان امروزی به‌صورت اولیه در مغولستان ظاهر شدند. در آن زمان، مغولستان نیز زیستگاه اقوام هند و اروپایی بود. پس از مهاجرت اجداد ترکان به صحراها و استپ‌های جنوبی و درآمیختگی با مردمان بومی این مناطق، آنان شیوه‌های زندگی چادرنشینی و دامداری را از آنان فراگرفتند. همچنین، آنان از کوچ‌اندگان ایرانی عناصری مانند زندگی در یورت، باورها و آیین‌های مذهبی و ساختارهای اجتماعی را به‌طور فرهنگی و اقتصادی به دست آوردند (Khosravijavid, 2019: 66). یکی از آیین‌های مهم در

اشتر و فیلیپ گول، نماد جای پای شتر باشند، در غیر این صورت دلیلی ندارد که یک نقش مشابه اسامی مختلفی داشته باشد. به گفته حصوری «چپات اشتر، فیلیپ گول. این نقش‌مایه در میان هر دو قوم، فراوان به کار می‌رود. سیستانی‌ان آن را جای پای شتر می‌انگارند و ترکمن‌ها، امروزه بدون اینکه معنی فارسی آن را بدانند، نام فارسی آن را اقتباس کرده و نقش‌مایه را جای پای فیل شمرده‌اند». باتوجه به توتم‌پرست بودن اجداد این اقوام و اهمیت اسب میان آنان، نقشی که به‌عنوان «گول» در بین اقوام مختلف ترکمن وجود دارد، نمادی از جای پای این حیوان است که در بین اقوام مختلف ترکمن اسامی مختلفی دارد (ماری گول، ساریک گول و امثال آن). همین نقش دقیقاً در میان اقوام سیستانی با عنوان مددخانی شناخته می‌شود. نقش «چپات اشتر» که در گویش سیستانی به معنای «جای پای شتر» است، با نقش «فیلیپ گول» که در زبان ترکمنی معنای «جای پای فیل» است، تشابه کامل دارد. به‌وضوح این دو نقش نمادی از جای پای شتر در بین این اقوام هستند. در گذر تاریخ هیچ‌گاه فیل نقشی در منطقه آسیا مرکزی نداشته و اصولاً دلیل نام‌گذاری این نقش‌مایه با این عنوان مشخص نیست. هرچند در برخی از منابع آن را به واقعه حمله ابرهه به مکه مرتبط می‌دانند، اما منبع موثقی ندارد. تصویر ۳، تغییرات فرمی نقش‌مایه را در قالب جای پای چهارپا نشان می‌دهد.

می‌کنند (Nemat shahrbabaki & mirnezhad, 2021: 63). همچنین، این حیوانات دارای قد است در میان ترکمن‌ها هستند. از این‌رو، به آن‌ها «اولیا» می‌گویند (Badaghi, 1991: 36).

نقش جای پای چهارپایان در قالی اقوام سیستان و ترکمن
به دلیل وابستگی زندگی اقوام کوچ‌نشین به چارپایان که تکیه‌گاه اقتصادی آنان بود، اشیای خود را با تصاویر چارپایان و جانوران می‌آراستند. از ویژگی‌های هنری سکاها، نقش‌ونگار حیوانات با نظم هندسی دقیق است (Akbari, 2017: 69). یکی از اشیای هنری و کاربردی این اقوام که نقش پررنگی در فرهنگ و سبک زندگی آنان دارد، فرش است. نقش جای پای اسب و شتر در چهار طرح رایج میان اقوام ترکمن و سیستانی وجود دارد که عبارت‌اند از: ماری گول، فیلیپ گول، مددخانی و چپات اشتر. از هر چهار نقش ذکرشده در میان منابع مکتوب به‌عنوان نقش «جای پای شتر» یادشده و کمتر اشاره‌ای به نمادین بودن این نقش از جای پای اسب شده است. باتوجه به مطالعات پیشین، تا قبل از قرن هفتم میلادی و ورود اعراب به نواحی سیستان و ترکمن‌نشین، منبع موثقی که به استفاده شتر در مناطق آسیا مرکزی اشاره کند، یافت نشد. رواج استفاده از شتر در میان این اقوام بعد از قرن هفتم میلادی مشاهده می‌شود (Brauer, 1993: 106). بنابراین، فرض بر این است که نقش ماری گول و مددخانی جای پای اسب و نقش چپات

تصویر ۳: جای پای اسب یا شتر و تبدیل آن به نقش‌مایه در قالی (مأخذ: نگارندگان)

مربوط به قالی‌های سیستانی با طرح‌های مددخانی (۲) و چپات اشتر (۴) هستند.

بررسی هویت نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در فرش سیستان و ترکمن

در تصویر ۴، نقش‌مایه جای پای شتر در قالی‌های ترکمنی با طرح‌های ماری گول (۱) و فیلیپی گول (۲) و نقش‌مایه ۲ و ۴

1

2

3

4

تصویر ۴: نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در فرش سیستان و ترکمن (مأخذ: نگارندگان)

رنگ‌آمیزی می‌شوند. این تقسیم رنگ در قسمت‌های بیرونی نمادی از گذر چهارفصل و در قسمت‌های درونی نمادی از شب و روز را نشان می‌دهد. علاوه بر این، نقش‌مایه‌ها با استفاده از ریزنقش‌های دیگر که نمادهایی از قوچ و پرنده‌ها هستند تزیین می‌شوند.

در تمامی نقوش جای پای اسب و شتر، ساختار نقش‌مایه به شکل یک هشت‌ضلعی است که از وسط به چهار قسمت مساوی تقسیم شده است. هر یک از این چهار قسمت نیز به دو قسمت مجزای دیگر تقسیم می‌شود. نقش‌مایه‌ها به‌طور معمول با دو رنگ تیره و روشن و به‌صورت ضربدری

قوچ

فرم 1

قوچ

فرم 2

پای پرنده

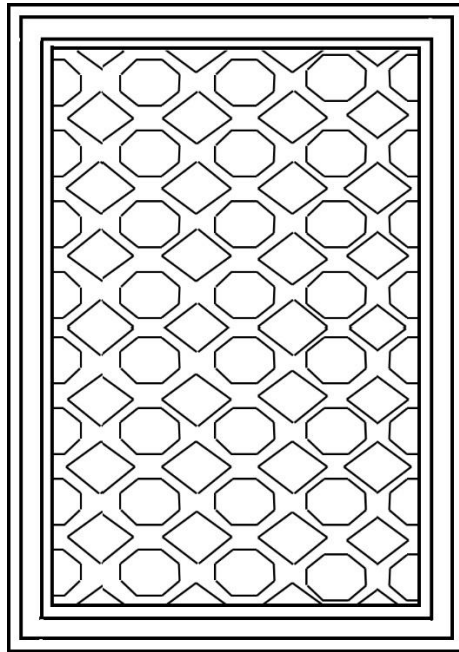
تصویر ۵: ریز نقش‌های نقش‌مایه جای پای اسب و شتر در قالی (مأخذ: نگارندگان)

در آن‌ها وجود دارد، به‌صورت هندسی و واگیره‌ای بافته می‌شوند. در متن طرح، نقش‌مایه اصلی (جای پای اسب یا

از نظر شکلی، تمامی فرش‌های سیستان و ترکمن شکل مستطیلی دارند. قالی‌هایی که نقش جای پای اسب و شتر

این نوع طرح‌ها، تعداد حاشیه‌ها نیز متفاوت است و می‌تواند بین سه تا هشت حاشیه باشد. نقوش مورد استفاده در حاشیه طرح‌هایی که از نقش جای پای اسب و شتر در آن‌ها استفاده می‌شود، بسیار متنوع است. به همین دلیل نمی‌توان قاعده و ساختاری کلی برای حاشیه طرح‌ها در نظر گرفت.

شتر) نمایانگر حرکت و جای پای چهارپایان روی زمین است. با بررسی نقوش طرح درمی‌یابیم که به صورتی نمادین و انتزاعی صحنه کوچ اقوام کوچ‌رو و حیوانات همراه آن‌ها با رسانه قالی تصویرگری می‌شود. در تصویر ۶، ساختار غالب بر طرح‌هایی با نقش جای پای اسب و شتر بازسازی شده است. اختلافات نقش‌مایه در حاشیه آن‌ها زیاد است و بستگی به سلیقه و قوم بافنده دارد. به دلیل ماهیت عشایری

تصویر ۶: ساختار طرح با نقش جای پای اسب و شتر در قالی (مأخذ: نگارندگان)

نیز به‌طور معمول از نقوش متنوعی استفاده می‌شود که بین اقوام سیستانی و ترکمن مشترک هستند. اغلب نقش‌مایه‌هایی که در حاشیه استفاده می‌شوند، نماد طلسم محافظتی را نشان می‌دهند.

معرفی جامعه پژوهش

بررسی پژوهشگران درباره نقوش با جای پای چهارپایان در فرش‌های سیستان و ترکمن نشان می‌دهد که تفاوت‌های جغرافیایی و ایلی این دو قوم، باعث به‌وجود آمدن تفاوت‌هایی جزئی در ساختار نقش‌مایه‌ها شده است. بنابراین، در پژوهش حاضر، نمونه‌های برگزیده از فرش‌های ترکمن در ایران (یموت و تکه) بر اساس معیارهای مشخص (عنوان نقوش) انتخاب شده‌اند. در پراکندگی نقوش با جای

فضای خالی بین نقش‌مایه اصلی در متن طرح معمولاً با استفاده از نقش‌مایه‌هایی با فرم لوزی پر می‌شود. به‌طور معمول از نقش «چمچه‌گول» یا «غورباغ‌گول» در قالی ترکمن استفاده می‌شود. نقوش مشابه در قالی سیستان با عنوان «مهر» یاد می‌شوند. فرم نقش‌مایه اصلی، همان‌طور که در تصویر ۲ مشهود است، با سمبل‌های آیینی این افراد ارتباط مستقیم دارد. نقوش فرعی و حاشیه هم طلسم‌هایی هستند که برای دفع نیروهای شرور استفاده می‌شوند. به‌نوعی اهمیت این نقوش در کمک خواستن این مردم از نیروهای ماورایی برای رهایی خود و حیواناتشان از اتفاقات ناگوار هنگام کوچ است. تکرار نقش‌مایه‌ها در طول و عرض فرش بستگی به ابعاد آن دارد و متغیر است. در حاشیه طرح

فرش سیستان انتخاب شدند. همچنین، دو نمونه با نقش «ماری گل» و دو نمونه با نقش «فیلی گل» از بین فرش‌های ترکمن به صورت هدفمند انتخاب شدند. اطلاعات تکمیلی در جدول ۱ آورده شده است. مآخذ تصاویر نیز برای جلوگیری از تکرار در جدول‌های تطبیقی قرار نگرفته‌اند.

پای چهارپایان در فرش‌های سیستان، تفاوت کمتری نسبت به فرش‌های ترکمن مشاهده می‌شود. با این حال، به دلیل تفاوت‌های جزئی در ساختار نقش بین طایفه‌هایی که فرش‌ها را بافته‌اند، در فرش‌های سیستانی نیز تفاوت‌ها مشاهده می‌شود. بر اساس این اصل، دو نمونه با نقش «مددخانی»، دو نمونه با نقش «چپات اشتر» از بین چهار طرح برگزیده از

جدول ۱: معرفی تصویری نمونه‌های پژوهش (مآخذ: نگارندگان)

فرش‌های ترکمن		فرش‌های سیستانی	
<p>طرح ماری گل cm ۲۰۸×۲۸۸ تخت باف - تک پود گره نامتقارن رجه شمار ۲۰ (url1)</p>	 <p>تصویر ۶: نمونه ۲</p>	<p>طرح مددخانی cm ۱۲۰×۲۸۰ تخت باف - تک پود گره نامتقارن رجه شمار ۳۰ (مآخذ: نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۲: نمونه ۱</p>
<p>طرح ماری گل cm ۱۳۴×۲۰۰ تخت باف - تک پود گره نامتقارن رجه شمار ۳۵ (url2)</p>	 <p>تصویر ۷: نمونه ۴</p>	<p>طرح مددخانی cm ۱۳۰×۳۵۰ تخت باف - تک پود گره نامتقارن رجه شمار ۳۰ (مآخذ: نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۲: نمونه ۳</p>
<p>طرح فیلی گل cm ۱۲۸×۱۸۴ تخت باف - تک پود گره متقارن رجه شمار ۴۰ (url3)</p>	 <p>تصویر ۸: نمونه ۶</p>	<p>طرح چپات اشتر cm ۱۲۰×۲۴۰ تخت باف - تک پود گره نامتقارن رجه شمار ۲۵ (مآخذ: نگارندگان)</p>	 <p>تصویر ۴: نمونه ۵</p>

<p>طرح فیلی گل cm ۲۰۲×۳۱۰ تخت باف - تک پود گره متقارن رحشمار نامشخص (url4)</p>	 <p>تصویر ۹: نمونه ۸</p>	<p>طرح چپات اشتر cm ۱۳۰×۲۶۰ تخت باف - تک پود گره نامتقارن رحشمار نامشخص (Hassouri, 1992:157)</p>	 <p>تصویر ۵: نمونه ۷</p>
--	---	--	---

جدول ۳، نقشمایه اصلی و فرعی در هر طرح نشان داده می‌شود. در جدول ۴، تشابه‌ها و تفاوت‌های آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

تطبیق طرح متن نمونه‌های منتخب طرح متن قالی‌ها با نقش جای پای شتر در قالی‌های سیستان و ترکمن در جدول ۲ نمایش داده شده است. در

جدول ۲: بررسی طرح زمینه در نمونه‌های منتخب (مأخذ: نگارندگان)

بررسی واگیره متن فرش ترکمن		بررسی واگیره متن فرش سیستان	
	<p>نمونه ۲ ترکمن ماری گل</p>		<p>نمونه ۱ سیستان مددخانی</p>
	<p>نمونه ۳ ترکمن ماری گل</p>		<p>نمونه ۲ سیستان مددخانی</p>
	<p>نمونه ۶ ترکمن فیلی گل</p>		<p>نمونه ۴ سیستان چپات اشتر</p>

	نمونه ۸ ترکمن فیلیپی گل		نمونه ۷ سیستان چپات اشتر
---	-------------------------------	--	--------------------------------

جدول ۲: بررسی نقش در زمینه نمونه‌های منتخب (مأخذ: نگارندگان)

نقش‌مایه فرعی	نقش‌مایه اصلی	توضیحات	نقش‌مایه فرعی	نقش‌مایه اصلی	توضیحات
		نمونه ۲ ترکمن ماری گل			نمونه ۱ سیستان مددخان ی
		نمونه ۴ ترکمن ماری گل			نمونه ۳ سیستان مددخان ی
		نمونه ۶ ترکمن فیلیپی گل			نمونه ۵ سیستان چپات اشتر
		نمونه ۸ ترکمن فیلیپی گل			نمونه ۷ سیستان چپات اشتر

با تحلیل و بررسی داده‌های جدول ۲ و ۳، اشتراکات و افتراقات در طرح و نقش نمونه‌های منتخب در جدول ۴ قرار می‌گیرند.

جدول ۴: بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های در طرح و نقش زمینه نمونه‌های منتخب (مأخذ: نگارندگان)

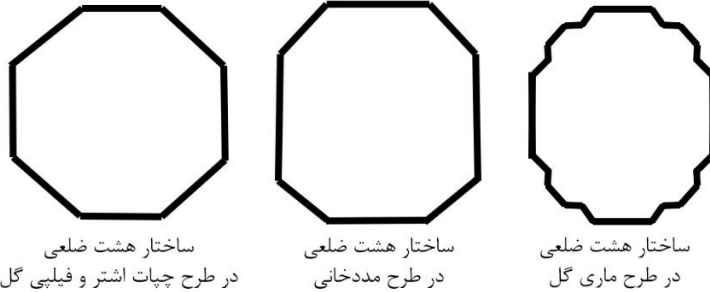
تمامی نمونه‌های مورد مطالعه، در یک راسته منظم به صورت طولی و افقی تکرار شده‌اند. نقش اصلی متن در این نمونه‌ها مشخص است و به صورت طولی و افقی در یک راسته تکرار شده است. علاوه بر این، در تمام نمونه‌ها نقش مایه فرعی با شکل لوزی بوده که فاصله میان نقش مایه‌های اصلی را پر کرده است، به جز نمونه ۲ که این فاصله را پر نکرده است. با این حال، ترکیب بندی طرح در تمامی نمونه‌ها کاملاً یکسان است.	شباهت‌ها	طرح متن
معمولاً، تعداد ردیف‌های تکرار شده در فرش ترکمن بیشتر از فرش سیستان است. در طرح فرش ترکمن، فقط نقش مایه اصلی و یک نقش مایه فرعی وجود دارد، اما در فرش سیستان از نقش مایه‌های فرعی بیشتری استفاده می‌شود. علاوه بر این، معمولاً ابعاد نقش مایه فرعی در فرش ترکمن کوچک‌تر از ابعاد نقش مایه اصلی است، اما در بعضی موارد ابعاد نقش مایه فرعی در فرش سیستان همان اندازه با نقش مایه اصلی است. همچنین، تعداد رنگ‌های استفاده شده در طرح فرش‌های سیستان بیشتر از تعداد رنگ‌های استفاده شده در طرح فرش‌های ترکمن است.	تفاوت‌ها	
نقش مایه اصلی در تمامی نمونه‌ها شامل یک هشت ضلعی است که به چهار بخش تقسیم می‌شود. هر بخش نیز به دو قسمت جداگانه تقسیم می‌شود. در نقش مایه، ریزنقش غالباً نقش پای مرغ است و در چهار قسمت بیرونی به صورت تکراری ۳ بار تکرار می‌شود. در قسمت داخلی یا نقش پای مرغ وجود ندارد یا تنها یک بار مشاهده می‌شود.	شباهت‌ها	نقش مایه اصلی
تفاوت اصلی در اندازه اضلاع نقش مایه‌هاست. در نمونه‌های ۱-۴، اندازه ضلع‌هایی که به صورت ضربدری در چهار گوشه قرار دارند، کوچک‌تر از ضلع‌هایی است که به صورت بعلاوه روبروی هم قرار گرفته‌اند. در نمونه‌های ۵-۸، اندازه ضلع‌هایی که به صورت ضربدری روبروی هم قرار گرفته‌اند با ضلع‌هایی که به صورت بعلاوه روبروی هم قرار گرفته‌اند برابر و در بعضی موارد بزرگ‌تر هستند.	تفاوت‌ها	
ساختار فرمی نقش مایه دوم معمولاً شامل یک نقش مایه به شکل لوزی است. در این ساختار، ریزنقش قوچ در نقش مایه دوم در هر دو حوزه مشاهده می‌شود.	شباهت‌ها	نقش مایه فرعی
به طور معمول در فرش‌های ترکمن از دو نقش مایه ثابت استفاده می‌شود، اما نقش مایه‌های فرعی در فرش‌های سیستان دارای تنوع بیشتری هستند. همچنین در برخی از فرش‌های سیستانی علاوه بر نقش مایه فرعی، از نقش مایه‌های دیگری نیز استفاده می‌شود، در حالی که در فرش‌های ترکمن تنها از یک نقش مایه فرعی استفاده می‌شود.	تفاوت‌ها	

نقش مایه کشیده‌تر مشاهده می‌شود. اندازه ابعاد هشت ضلعی شاخصه اصلی تمایز نقش جای پای اسب و شتر در طرح مددخانی نسبت به نقوش مشابه دیگر است. در طرح چپات اشتر و فیلیپ گول، اضلاع هشت ضلعی با یکدیگر برابر هستند. نقوش فیلیپ گول و چپات اشتر در فرش دو حوزه کاملاً مشابه یکدیگر هستند و تشخیص ترکمن یا سیستانی بودن نقش مایه با بررسی رنگ و نقش مایه‌های دیگر

باتوجه به تطبیق‌های موجود، تفاوت اصلی بین طرح‌ها در نقش مایه‌های اصلی آن‌هاست. در هشت ضلعی ماری گول یک برآمدگی در اضلاعی که به شکل ضربدری قرار دارند وجود دارد. این برجستگی شاخصه اصلی شناخت نقش مایه ماری گول است. در نقش مددخانی، اضلاعی که به صورت ضربدری روبروی هم قرار می‌گیرند، نسبت به اضلاعی که به صورت بعلاوه روبروی هم قرار دارند، کوتاه‌تر هستند و

هشت ضلعی‌ها، چه در فرش سیستان و چه در فرش ترکمن، به تفاوت اقوام و طائفه‌های بافنده و ظرافت بافت قالی‌ها برمی‌گردد. تصویر ۱۱، شرحی بصری بر شاخصه‌های ذکر شده است.

موجود در طرح امکان‌پذیر است، هرچند گاهی تفاوت‌هایی در ساختار نقش به دلیل تفاوت رج‌شمار قالی به وجود می‌آید، این تفاوت‌ها جزئی از ذات قالی‌های عشایری هستند. در نهایت، تفاوت اصلی در ساختار

تصویر ۱۱: تفاوت ساختار هشت ضلعی در نقوش جای پای اسب و شتر (مأخذ: نگارندگان)

بافندگان مبنی بر دانسته‌ها و سلیقه خود، نقوش حاشیه را به وجود می‌آورند. در جدول ۵، واگیره حاشیه در طرح نمونه‌ها قرار گرفته است. در جدول ۶، نقش‌مایه‌ها نمایش داده شده و در جدول ۷ نیز به تشابهات و اختلافات آن‌ها پرداخته می‌شود.

تطبیق حاشیه طرح نمونه‌های منتخب

با وجود شباهت‌های بسیار در زمینه فرش‌ها با نقش جای پای اسب و شتر در این دو حوزه، حاشیه‌ها در فرش سیستان و ترکمن تفاوت‌های قابل توجهی دارند. در فرش‌های عشایری اصول خاصی برای بافت نقوش در حاشیه وجود ندارد و

جدول ۵: بررسی طرح حاشیه نمونه‌های منتخب (مأخذ: نگارندگان)

تعداد حاشیه	حاشیه فرش ترکمن	تعداد حاشیه	حاشیه فرش سیستان
۶ حاشیه		۲ نمونه	
۷ حاشیه		۴ نمونه	

نمونه ۵		حاشیه ۳	نمونه ۶	حاشیه ۱۱	
نمونه ۷		حاشیه ۵	نمونه ۸	حاشیه ۷	

جدول ۶: بررسی نقش‌مایه‌های حاشیه نمونه‌های منتخب (مأخذ: نگارندگان)

نقش‌مایه حاشیه میانی	نمونه ۱ (سیستان)	نمونه ۲ (ترکمن)	نقش‌مایه اعلم (داغدان) در نمونه ۲			
نقش‌مایه حاشیه کوچک						
نقش‌مایه حاشیه میانی	نمونه ۲ (سیستان)	نمونه ۴ (ترکمن)	نقش‌مایه اعلم (داغدان) در نمونه ۴			
نقش‌مایه حاشیه میانی						

	نقش‌مایه اعلم (داغدان) در نمونه ۶		نمونه ۶ (ترکمن)		نمونه ۵ (سیستان)	نقش‌مایه حاشیه کوچک
	نقش‌مایه اعلم (داغدان) در نمونه ۸		نمونه ۸ (ترکمن)		نمونه ۷ (سیستان)	نقش‌مایه حاشیه میانی
						نقش‌مایه حاشیه کوچک

جدول ۷: بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌ها در طرح، نقش و ترکیب‌بندی حاشیه نمونه‌های منتخب (مأخذ: نگارندگان)

از یک نقش‌مایه در حاشیه استفاده می‌شود و با تغییر رنگ ادامه پیدا می‌کند. بسیاری از نقش‌مایه‌ها و ریزنقش‌ها مشترک هستند و با اندکی تفاوت در دو حوزه استفاده می‌شود. به‌عنوان مثال، نقش‌مایه قوچ در نمونه‌های ۲-۸ مشاهده می‌شود و ریزنقش ستاره در نمونه‌های ۲ و ۳ نیز یکسان است.	شباهت‌ها	حاشیه اصلی
تفاوت اصلی در حاشیه، وجود حاشیه اعلم در فرش‌های ترکمن است. جزییات و ریزنقش‌های مورد استفاده در فرش‌های ترکمن بیشتر از فرش‌های سیستان است. از نقش‌مایه‌های متصل در حاشیه اصلی فرش‌های ترکمن استفاده نمی‌شود، اما در برخی فرش‌های سیستانی این نوع حاشیه وجود دارد (نمونه ۱). تنوع رنگ به‌کار رفته در حاشیه فرش‌های ترکمن از حاشیه فرش‌های سیستان بیشتر است.	تفاوت‌ها	
نقش تزیینی کوه که به آن «خمتاز» می‌گویند در فرش هر دو منطقه فراوان مشاهده می‌شود. در حاشیه بسیاری از نمونه‌ها، نقطه‌های سیاه و سفید به هم چسبیده‌اند که به‌عنوان نقش تزیینی تلقی می‌شود. در سیستان به آن «جُوک» (معادل ترکمنی نامشخص) می‌گویند. این نقش‌ها بافته‌های مثلثی در حاشیه بسیاری از نمونه‌های ۱، ۳، ۶ دارند و از طراحی یکسانی برخوردارند.	شباهت‌ها	حاشیه کوچک
معمولاً تعداد حاشیه‌های کوچک در فرش‌های ترکمن بیشتر از فرش‌های سیستان است. نقش‌مایه‌ها در بسیاری از حاشیه‌های کوچک فرش ترکمن تکراری نیست، اما در فرش سیستان یک نقش در چند حاشیه تکرار می‌شود.	تفاوت‌ها	

استفاده از نقوش مشابه در دیگر قالی‌های موجود در این دو حوزه به‌وضوح قابل مشاهده است. به‌عنوان مثال، نقش‌مایه اصلی حاشیه نمونه شماره ۱ که نام سیستانی آن فراموش

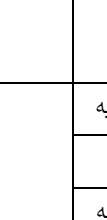
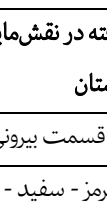
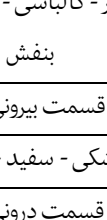
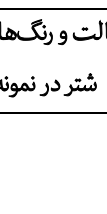

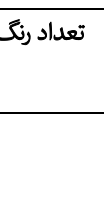
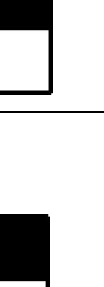
باوجود تفاوت‌های موجود در نقوش و ترکیب‌بندی در طراحی حاشیه، نقش‌مایه‌های به‌کار رفته در حاشیه این فرش‌ها، شباهت‌های نمادین بسیاری با یکدیگر دارند.

رنگ مشکی در دورگیری نقوش و ماهیت کلی رنگ‌های استفاده شده در طرح‌های سیستانی و ترکمن مشابه یکدیگر است که نشان از تأثیرات بینا فرهنگی گذشته است. در شدت فام و رنگریزی قالی‌ها تغییرات جزئی وجود دارد. این تغییرات برگرفته از شرایط جغرافیایی و رنگ‌زاهای موجود در آن است. در گذشته به واسطه استفاده از رنگ‌زاهای طبیعی شباهت رنگی قالی این مناطق به نسبت امروز که از رنگ‌زاهای شیمیایی استفاده می‌شود، بیشتر بوده است. در جدول ۸، رنگ‌های مورد استفاده در نمونه‌های مطالعاتی و رنگ‌بندی نقش‌مایه جای پای اسب یا شتر به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است.

شده است، با معادل ترکمنی آن به نام «نِکینت» قابل‌مقایسه است (Hassouri, 1992: 71). همچنین، نقش‌مایه اصلی نمونه شماره ۳ که حضوری آن را در میان حاشیه‌های فراموش شده قرار داده و دیگران از آن به‌عنوان نوعی مهر یاد کرده‌اند، فراوان در فرش‌های ترکمن مشاهده می‌شود و معادل ترکمنی آن نقش «آینا گل» است. همچنین، ریزنقش حاشیه اصلی نمونه ۲ نیز که در فرش ترکمن «میدَه گل» خوانده می‌شود، در فرش سیستان با نام «گل‌گرد» یا «کلوچه‌ای» وجود دارد (Hassouri, 1992: 197).

تطبیق رنگ در نمونه‌های منتخب

جدول ۸: بررسی رنگ در نمونه‌ها و نقش‌مایه جای پای شتر در فرش سیستان و ترکمن (مأخذ: نگارندگان)

تعداد رنگ فرش، پالت و رنگ‌های به‌کار رفته در نقش‌مایه جای پای شتر در نمونه‌های ترکمن		تعداد رنگ فرش، پالت و رنگ‌های به‌کار رفته در نقش‌مایه جای پای شتر در نمونه‌های سیستان	
چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۲ ۴ رنگ	چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۱ ۴ رنگ
قرمز - سفید		قرمز - سفید - نارنجی	
چهار قسمت درونی نقش‌مایه		چهار قسمت درونی نقش‌مایه	
قرمز - سفید - مشکی		قرمز - سفید - سبز تیره	
چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۴ ۴ رنگ	چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۳ ۴ رنگ
قرمز روشن - قرمز تیره - سفید		قرمز - سفید - نارنجی	
چهار قسمت درونی نقش‌مایه		چهار قسمت درونی نقش‌مایه	
قرمز تیره - سفید - مشکی - نارنجی		قرمز - سفید	
چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۶ ۴ رنگ	چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۵ ۵ رنگ
قرمز - سفید		مشکی - سفید - نارنجی	
چهار قسمت درونی نقش‌مایه		چهار قسمت درونی نقش‌مایه	
قرمز - سفید - مشکی		قرمز - کالباسی - سبز تیره - بنفش	
چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۸ ۴ رنگ	چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه	نمونه ۷ ۶ رنگ
قرمز - سفید - نارنجی		مشکی - سفید - نارنجی	
چهار قسمت درونی نقش‌مایه		چهار قسمت درونی نقش‌مایه	
قرمز - سفید - نارنجی - مشکی		قرمز - سفید - سبز - مشکی	

توضیحات جدول	
منظور از چهار قسمت درونی نقش‌مایه	منظور از چهار قسمت بیرونی نقش‌مایه
	

با تحلیل و بررسی داده‌های جدول ۸ شباهت‌ها و تفاوت‌ها در رنگ‌بندی نمونه‌های مطالعاتی در جدول ۹ قرار می‌گیرند.

جدول ۹: شباهت‌ها و تفاوت‌های رنگی نمونه‌های مورد مطالعه (مأخذ: نگارندگان)

شباهت‌ها	تطبیق رنگ در نمونه‌های منتخب
به‌طور معمول، در هر دو حوزه از ۴ تا ۶ رنگ در فرش استفاده می‌شود. رنگ‌های قرمز، مشکی و سفید در تمامی نمونه‌ها به‌کار رفته‌اند. رنگ‌های استفاده‌شده در متن نیز در حاشیه استفاده می‌شوند. در قسمت بیرونی و درونی نقش‌مایه جای پای اسب و شتر، رنگ‌ها به‌صورت ضریب‌داری و دوبه‌دو روبروی یکدیگر قرار می‌گیرند. همچنین، به‌طور معمول یک رنگ مجزا که در قسمت بیرونی نقش‌مایه استفاده نشده است، در قسمت درونی استفاده می‌شود.	
تفاوت‌ها	
رنگ‌بندی در فرش‌های سیستان به‌طور کلی روشن‌تر از فرش‌های ترکمن است. معمولاً در فرش‌های سیستانی از یک رنگ بیشتر در متن و نقش‌مایه، نسبت به فرش‌های ترکمن استفاده می‌شود. در اکثر فرش‌های سیستانی با نقش‌مایه جای پای اسب و شتر، از یک‌رنگ جداگانه برای قسمت درونی نقش‌مایه استفاده می‌شود، در حالی که در فرش‌های ترکمن معمولاً از رنگ‌های استفاده‌شده درون‌متن در نقش‌مایه استفاده می‌شود. همچنین، پراکندگی رنگ در حاشیه فرش‌های ترکمن بیشتر از فرش‌های سیستان است.	

نتیجه‌گیری

نقوش فرش‌های اقوام عشایر به‌واسطه سبک زندگی آنان، اهمیت معنوی و هنری زیادی داشته و بازتاب‌دهنده ارزش‌ها و باورهای جامعه این اقوام است. نقش جای پای اسب و شتر که در طرح‌های این اقوام مشاهده می‌شود نیز در همین راستاست. در دنیای باستان اسب به‌عنوان یک حیوان اهلی شده، تأثیر عمده‌ای در تشکیل تمدن انسان‌ها داشته است. بر اساس شواهد موجود، مردمان هندواروپایی اولین قومی بودند که اسب را اهلی کردند و عشایر ایرانی به این گروه از مردمان تعلق دارند. آنان از گوشت و شیر اسب استفاده می‌کردند و با استفاده از این حیوان، از سمت غرب

تا دریای سیاه و از شرق تا چین را پیمودند. مهارت سوارکاری در این اقوام، یکی از دلایل اصلی برتری آنان نسبت به سایر اقوام بیابانی بوده و اسب مقام ویژه‌ای در فرهنگشان داشته است. از منظر باورهای آیینی، این حیوان ارزش و اهمیت زیادی برای این اقوام داشته و تحقیقات باستان‌شناسان درباره آن و کشفیات آن‌ها شواهدی در این زمینه ارائه کرده است. اگرچه تاریخ شروع قالی‌بافی به‌طور دقیق مشخص نیست، اما با استناد به قالی‌پازیریک که در گورکان پادشاه سکایی کشف شده است می‌توان تاریخ شروع قالی‌بافی را حداقل ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد مسیح تصور کرد. قالی‌پازیریک به لحاظ طرح و نقش و کیفیت بافت، در

دسته‌بندی قالی‌های باکیفیت و شهری‌باف قرار می‌گیرد و بی‌شک بافت قالی با این الگو و شیوه، تاریخی عمیق‌تر را در پس خود دارد. آسیای مرکزی محل زیست اصلی این اقوام بوده و در طول دوره‌های مختلف به مناطق دیگر کوچ کرده‌اند. اقوام سکا که گروهی از اقوام اسکیت بودند، در قرن دوم قبل از میلاد در زرنج سکونت گزیدند که بعدها به سیستان تغییر نام یافت. به‌مرور زمان، سکاها با بومیان محلی این منطقه ادغام شدند و نام آنان به‌عنوان یک قوم مستقل در تاریخ رسمی محو شد. این ادغام فرهنگی باعث ایجاد اقوام سیستانی شد.

با استناد به کشف‌ها و آثاری که در شهر سوخته سیستان که قدمتی بیش از ۵ هزار سال دارد و با مقایسه نقوش سفالینه‌هایی که از آنجا به‌دست آمده با فرش‌های سیستانی می‌توان استنباط کرد که فرش سیستانی امروز، ترکیبی از فرهنگ و هنر سکایی با فرهنگ بومیان منطقه سیستان است. بر اساس منابع تاریخی، نخستین حضور اقوام ترک در آسیا مرکزی در قرن پنجم تا ششم میلادی رخ داده است. در این دوره زمانی، اقوام سکا به سکستان کوچ کرده بودند، اما هنوز برخی از تیره‌های سکا و اقوام ماساگت در آسیا مرکزی ساکن بودند. باگذشت زمان و در قرن‌های بعد، با کوچ اقوام ترک، این مناطق به‌طور کامل ترک‌نشین شدند و اسکیت‌های ساکن در این مناطق با این اقوام ادغام شدند. بررسی شباهت‌های فرهنگی بین سکا و ترکان در زمینه‌هایی مانند سبک زندگی، اعتقادات مذهبی و فرهنگی در دوران پیش از اسلام، نشانه‌هایی از این ادغام فرهنگی را نشان می‌دهد. یکی از این نشانه‌ها نیز نقش جای پای اسب و شتر در قالی‌های اقوام ترکمن و سیستانی است. درگذشته این اقوام، با وجود تفاوت‌های فرهنگی و جغرافیایی فعلی، روابطی مشترک داشته‌اند و بسیاری از رسوم، اعتقادات و سبک زندگی آنان مشابه هم بوده است. دادوستدهای فرهنگی و هم‌زیستی مشترک میان اجداد اقوام ترکمن و

سیستانی در آسیا مرکزی (متغیر علی) باعث شده است که برخی از نقوش فرش این اقوام (متغیر غیر علی) تحت تأثیر مشترک قرار گیرند و شباهت‌هایی با یکدیگر داشته باشند. با بررسی دقیق‌تر نقش‌مایه جای پای اسب و شتر دریافت می‌شود که ریزنقش‌های این نقش‌مایه به‌صورت کلی شامل حیواناتی است که زندگی اقوام کوچ رو به آن‌ها وابسته است مانند قوچ، بز، مرغ و اردک و غیره در این نقش‌مایه، نماد تمامی این حیوانات در کنار نماد اسب یا شتر به تصویر کشیده شده که نشان‌دهنده ارزش والاتر این حیوانات و وابستگی زندگی اقوام عشایر به آنان است. تغییر رنگ تیره و روشن در چهارگوشه نقش‌مایه که تعبیری از گذر چهار فصل و شب و روز است نشان می‌دهد که زندگی اقوام کوچنده به این حیوانات وابسته بوده و به‌صورت کاملاً نمادین بسیاری از ارزش‌های زندگی این مردمان در این نقش‌مایه مشاهده می‌شود. بی‌دلیل نیست که ترکمن‌ها و سیستانی‌ها ارزش زیادی برای این نقش قائل هستند و نشانهٔ هرکدام از اقوام بزرگ ترکمن نقشی برگرفته از همین فلسفه نمادین است. طلسم‌هایی که در طرح‌ها استفاده می‌شوند به‌واسطه باورهای آیینی این اقوام و رهایی خود و حیواناتشان از نیروهای شرور است. بعد از قرن هفتم میلادی و گسترش اسلام در میان اقوام ترکمن و سیستانی، نقش شتر در زندگی این اقوام بیشتر مشاهده می‌شود و تا قبل از آن اسب نقش پررنگ‌تری داشته است. نقش‌های ماری گول (ترکمن) و مددخانی (سیستان) نماد جای پای اسب و نقش‌های فیلیپی گول (ترکمن) و چپات اشتر (سیستان) نماد جای پای شتر در فرش این مناطق هستند. به دلیل مخالفت، دین اسلام با هنر تصویرسازی بافندگان با استعداد، این نقوش را به‌صورت انتزاعی به آیندگان منتقل نمودند. پیشنهاد می‌شود که پژوهشگران فرش در مطالعات آینده به بررسی مطالعات بینا فرهنگی و منشأ پیدایش نقوش مشترک در میان اقوام مختلف ایران فرهنگی بپردازند.

فهرست منابع

- science research paper, 3, 141-157. (In Persian). <https://www.sid.ir/FileServer/JF/24813880107>
- Hassouri, A. (1992). *Sistan carpet*. Farhang Publications. (In Persian)
- Hassouri, A. (1992). *Turkmen carpet patterns and neighboring tribes*. Farhang Publications. (In Persian)
- Inalcik, H. (2014). The yürüks: Their origins, expansion and economic role. *Cedrus*, 2, 467-495.
- Khosravi javid, K. (2019). *Cultural relations between Iranians and Turks (from ancient times to the Seljuks)*. Hazar Kerman Publishing. (In Persian)
- Kwanten, L. (1979). *Imperial nomads: a history of Central Asia, 500-1500*.
- Lee, J. Y., & Kuang, S. (2017). A comparative analysis of Chinese historical sources and Y-DNA studies with regard to the early and medieval Turkic peoples. *Inner Asia*, 19(2), 197-239. <https://www.jstor.org/stable/26572263>
- Librado, P., Khan, N., Fages, A., Kusliy, M. A., Suchan, T., Tonasso-Calvière, L., ... & Hansen, S. (2021). The origins and spread of domestic horses from the Western Eurasian steppes. *Nature*, 598(7882), 634-640. <https://doi.org/10.1038/s41586-021-04018-9>
- Nemat Shahrabaki, A., & Mirnezhad, S. (2021). An Analysis of the Patterns of the Spell and Amulet Woven Pendants in Sistan and Baluchestan. *Paykareh*, 10(24), 60-77. (In Persian with English abstract). <https://doi.org/10.22055/PYK.2021.17183>
- Noori, A., & Mehrpoya, H. (2017). Investigating rams in Turkmen carpets from a historical and ritual point of view. *Jelve Honar*, 10(3), 69-78. (In Persian). <https://doi.org/10.22051/jjh.2017.6862.1014>
- Singh, M. (2018). The cultural evolution of shamanism. *Behavioral and Brain Sciences*, 41, e66. <https://doi.org/10.1017/S0140525X17001893>
- Akbari, M., & Sayadi, F. (2017). *A description of the history of the Scythians*. Azarin Mehr Publications. (In Persian)
- Azmun, Y. (2018). What we learn from Turkmen carpets. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 36-53. <https://doi.org/10.32321/cutad.466659>
- Badaghi, Z. (1991). *Niyaz jan and turkmen carpet*. Soroush Publications. (In Persian)
- Bosworth, C. E. (1976). The Mediaeval Islamic Underworld: The Banū Sāsān in Arabic Society and Literature. In *The Banū Sāsān in Arabic life and lore* (Vol. 1). Brill.
- Brauer, R. W. (1993). The camel and its role in shaping Middle Eastern nomad societies. *Comparative Civilizations Review*, 28(28), 7.
- De la Vaissiere, E. (2014). The Steppe World and the Rise of the Huns. In *The Cambridge companion to the age of Attila* (p. 175). Cambridge University Press.
- Eliade, M. (1952). *Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*. Revue Philosophique de la France Et de l.
- Eliade, M. (1987). *The encyclopedia of religion* (Vol. 16, pp. 277-8). (C. J. Adams, Ed.). Macmillan.
- Frazer, J. G. (1887). *Totemism*. A. & C. Black.
- Frye, R. N. (1984). *The history of ancient Iran* (Vol. 7). CH Beck.
- Ghohoghinezhad, S., Seyyed, M., Baseri, A., & Rashidvash, V. (2022). Historical anthropology of the spread of shamanism among the Turkmen tribes. *Journal of History (Tarikh)*, 16(63), 177-208. (In Persian with English abstract). https://journals.iau.ir/article_684959.html
- Harmatta, J., Puri, B. N., & Etemadi, G. F. (1994). *The development of sedentary and nomadic civilizations: 700 BC to AD 250*.
- Hassani, GH. (2009). The trend and process of historical changes in the cultural and social structure of Iranian peoples with an emphasis on the Turkmen people. *Social*

